

Илија ВЕЛЕВ

МЕСТОТО НА ВОЈДАН ЧЕРНОДРИНСКИ ВО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНА ИСТОРИЈА

Најновиот миг на истражувачкото искуство во областа на македонската книжевна историја сè понагласено го обезличува ставот дека таа има своевиден дисконтинуитет во развојниот контекст. Сè поактивното ангажирање на научноистражувачки кадри, но и потемелните упатувања во развојната сообразба на книжевните процеси што се одвивале на просторот на Македонија од кирилометодиевскиот период до современите книжевно-развојни проекции, станаа сериозни коректори на импровизираните тези за дисконтинуитетот на историскиот развој на македонската книжевна историја. Откако посериозно почна да се навлегува во идентификацијата на природата, поетиката, идејните детерминанти и на историската развојна линија во самите книжевни процеси, перманентно одвивани низ десетвековната традиција, тогаш не беше тешко да се заклучи дека македонската книжевност немала периодични вакууми и главно не останала константно непроменлива. Време е конечно да се дистанцираме од произволниот однос кон историскиот развој на македонската книжевност и истата да не се третира дека е без свој континуитет, или пак дека таа има своја традиција, но е без континуитет во својот историски, жанровски и стилски развој. Треба да се има предвид интроспекцијата на книжевните процеси и нивните проникнувања со општествениот и културен развој во одделни периоди.

Една од основните алки на развојниот синџир во македонската книжевна историја е и периодот на преминот од XIX во првата половина на XX век, времето кога се раздвигувале посовремените творечки состојби и истите се сообразувале со новите воени, политички и идејни тенденции, кога веќе не можела да се заобиколува афирмацијата на свеста за националната посебност на културата и на јазикот. Единствено само македонскиот народ на Балканот ја немал политички легитимирано својата државна и културна посебност. Тоа влијаело борбата кон тој стремеж да се одвива и на фронтот на книжевното творештво. Веќе на општествено-политичката и на културната сцена во другите јужнословенски и балкански средини била спуштена завесата на активните преродбенски творечки струења. Во Македонија

историските настани обременети со војни, нерешен политички и државен статус, со конфронтации во трасирањето на националната стратегија, и сл. ја задржале сè уште високо крената ваквата завеса. На извесен начин во книжевно-творечкиот ангажман се активирал „нов преродбенски бран“, како што Миодраг Друговац книжевноисториски го маркира развојниот период од крајот на XIX до 20-тите години од XX век.

Војдан Поп Георгиев Чернодрински и Крсте Петков Мисирков се истакнале како најмаркатни фигури, кои се впуштиле во профилирањето и афирмацијата на македонската национална и книжевно-творечка мисла, сообразена со политичките релации на ТМОРО (подоцна ВМРО), Младата македонска (книжовна) дружина, Лозарите, Гоце Делчев, Илинден и др. Во историскиот контекст тие навидум се профилирале во два посебни портрета од плејадата македонски културни и историски личности (едниот бил писател и артист, а другиот - политичар и научник). Но, нивната творечка и политичка акција била сплотена во афирмацијата на македонскиот културен, јазичен и национален идентитет. Личната врска се продлабочила не само политички, туку и во практичното спроведување на идејата за македонската посебност на јазичниот и на културно-историскиот развоен контекст. Илустрација за тоа е заедничкото гостување во Белград во 1903 година, каде што биле вклучени во поттикнувањето да заживее „српско-бугарско братство“ меѓу двете младински движења за градење сојуз и федерација. Нивното гостување требало да има посредувачка функција, зашто во центарот на антагонизмот било македонското прашање. Но тие не ги задоволиле очекувањата. Своевремено Македонскиот театар на Чернодрински таму ги илустрирал на уметнички начин македонската книжевност и македонскиот јазик. Изведбите на драмскиот репертоар на Чернодрински биле најавувани дека се со содржина „од животот на Македонците под турско ропство“, и дека се изведуваат на „македонски говор“. Додека пак, политичките разговори на Мисирков и неговото предавање во Високата школа биле насочени кон укажувањата за неискреноста во тогашните српско-бугарски односи, дека нивното братство не ќе има можен договор врз почвата на автономна Македонија, а како Македонец тој сакал да се реализира македонската самостојност: со развој на посебен македонски јазик и на македонска култура и книжевност, да стане

нова држава со македонски народ, која би стапила самосвојно во нивниот политичко замислен Сојуз на Јужните Словени. Неговата политичка поента била дека за македонското прашање треба да решава македонскиот народ, а другите посредници клонеле кон измама, кон реализација на сопствените асимилаторски тенденции. За самото заемно гостување и за неговите политички ставови што ги изложил во Белград, Мисирков ја напишал статијата *За сѐрбско-бѐлѐарскојѐо брајѐимсѐјѐво*, што ја објавил веднаш по враќањето во Софија во *Денѐ*, I, 37, Софил 1904, стр. 3. На овој проблем мошне компетентно се задржа Воислав И. Илиќ, во поднасловот *Мисирков и Чернодрински* во белградската средба од неговата книга *Лице и маска*, (Скопје 1988, стр. 409-434).

Врската на Чернодрински и Мисирков можеби е најцврста во однос на прашањето за книжевна стандардизација на македонскиот јазик. На тој план Мисирков ги втемели најдлабоко лингвистичките основи во своето дело *За македонскијѐе работѐи* (1903). Чернодрински пак ја практикувал примената да пишува на дебарско-дримколскиот македонски говор, во којшто крај од Македонија се родил. Тоа го правел сѐ до крајот на Првата светска војна, по која тој веќе гледал помрачување на политичките услови за реализирање на македонската национална слобода. Неговиот однос кон книжеvnата операција со македонскиот јазик најилустративно ја објаснува во една фуснота од расказот *Азбиш*, напишан во 1897 година - периодот од првите активни творечки години: „Иако добро не го знам правописот на нашиот македонски дијалект, сепак се решив да пишувам на мајчиниот јазик...“, дека македонските мајки „не можат да разберат што зборуваат нивните синови, па дури можат да се натажат зашто нивниот труд од 10-12 години, употребен да ги научат да зборуваат, отишол попусто“ (В. И. Илиќ, *Лице и маска*, 1988, стр. 32).

Тоа претставува воведот пред отвореното прашање за местото на Војдан Поп Георгиев Чернодрински (1875-1951) во македонската книжевна историја. Како што нагласивме, Чернодрински ја одвивал својата македонско-национална и творечка активност и истата ја реализирал во дослук со актуелната македонска револуционерна акција, со афирмацијата

на македонската национална свест и со подржувањето на националните проекции на Крсте Мисирков. Тоа е период кога македонското национално прашање сè уште се соочувало со раздвижената актуелност на конфронтациите околу неговото решавање, а тие се одвивале мошне тенденциозно пред сè кај соседите, но и пошироко во европската политичка сцена - кога се кроеле различните стратешки и државни интереси по неколкуте воени немири и мировни конференции. Во таквата историска релација местото на Војдан Чернодрински во македонската книжевност неприкосновено е втемелено во нејзините живи национални врелоци од континуируваниот развој во крајот на XIX и првата половина на XX век.

Во македонската книжевна историја, Војдан Чернодрински треба да се проследува пред сè како драмски писател, но и како раскажувач, поет, публицист, мемоарист. Истовремено тој е еден од најактивните сподвижници на театарската дејност, формирајќи во неколку наврати свои трупи што опстојувале периодично 30-тина години: *Македонски збор* (1894-1897), *Скрб и утџа* (1901-1903), Македонскиот столичен театар (1905-1907), Воениот театар (1917-1918) и Македонски драмски театар - подоцна дополнет со именувањето *Илинден* (формиран кон крајот на 1922 година). Во нив тој бил ангажиран како писател, режисер и артист. Но на репертоарот се поставувале и дела од други писатели, соработници на неговите трупи: *Македонско восстаание* од Никола Н. Македонски (се претпоставува дека е од Битолско), *Прилепски светци* од Антон Страшимиров, и др., а се играле и делата на светски познатите автори: Н. Гогољ, В. Ланге, Р. Брако, Ф. Копе и др. Првовремено на драмската и на театарската дејност им се посветувало големо внимание од страна на Македонската револуционерна организација, Младинските друштва и од поистакнатите македонски идеолози, зашто преку нив се манифестираше своевидни пропагандни политички и револуционерни ефекти. Така и самите Гоце Делчев и Даме Груев вложиле свој ангажман во аматерскиот театарски живот. Слични театарски активности организирале учители-револуционери, а интересно е да го споменеме примерот и со театарот во Бигорскиот манастир, којшто во 1908 година го раководеле ероѓаконот И. Христов и учителот Лутвијев. Преку театарското организирање се остварувал и дел од програмите на македонското ослободително движење, да се создава

своевиден амбиент за повикување на востание, положување на жртви за слободата. Но по Илинденското востание настапило разочарување и содржините на драмските текстови се ориентирале кон прикажувањето на „македонскиот живот“, последиците од неуспешното востание, сочувувањето на духот на емиграцијата, и сл. Периодот по Балканските војни и по Првата светска војна за драмските содржини предвистил нови преокупации со историското наследство и со битово-социјалните произнесувања.

Во писателската активност на Чернодрински, драмското творештво било доминантниот жанр. Тој напишал повеќе мали дијалози, скици, сценки, пиеси и неколку поцелосни драмски реализации. Творечкиот однос во нив тој го задржал константно ангажиран со концептот на активистичка, политичка и прагматична креативна функција. Токму со драмското творештво македонската книжевна историографија му посветува активно внимание, означувајќи го како прв осмислен зачетник на македонското драмско дело. Секако се води сметка и за претходниот историски континуитет на драмските пројави од античкиот и средновековниот период, преку сврзувачката творечка традиција од половината на XIX век - со драмските реализации на Јордан Хаџи Константинов Џинот, Рајко Жинзифов, и др. Најперманентно истражувачко внимание на драмското творештво на Чернодрински му посвети Александар Алексиев, вбројувајќи го на самото прво место од основоположниците на македонската драмска литература, од драмското творештво за Илинден, во творештвото меѓу двете Светски војни, приредувајќи повеќе изданија, а што е најимпресивно - приредувајќи ги неговите собрани дела во пет томови (Скопје 1976). Од самиот почеток до крајот на својот творечки ангажман Чернодрински живеел од театарот и за театарот, а неговите интензивни уметнички акции по повеќе наврати ги расветлуваше Илија Милчин. Покрај поопстојните книжевно-историските навраќања кон Чернодрински од страна на Јован Бошковски и Видосава Донева, секако треба да се истакне ретко успешната емпириски произнесена Книга за Чернодрински *Лице и маска*, што во 1988 година ја објави Воислав И. Илиќ. Во засега единствената излезена *Историја на македонската книжевност XX век* на Миодрог Друговац на Чернодрински

му се отстапува впечатливо место во „новата преродба“, како родоначалник на македонското драмско творештво. Подготвувајќи ја панорамската антологија на македонската поезија во XIX век *Зборои и нејокорои*, Гане Тодоровски помести и стихови од Чернодрински меѓу 51 застапен автор. Сето тоа зборува дека местото на Војдан Чернодрински во македонската книжевна историја трајно е лоцирано во нејзината традиција и во нејзиниот континуитет.

Во книжевно-историската констелација драмското творештво на Чернодрински треба да се проследува во два развојни периоди: 1895 – 1910/12 и 1910/12 – 1951 година.

Во првиот период се регистрира поинтензивен и поконтинуиран творечки активитет во драмското творештво на Чернодрински, а во контекстот на историските сообразувања, последната граница би требало да се помести до 1912 година - почетокот на Балканските војни. Секако дека биле присутни некакви помали творечки обиди на авторот и пред 1895 година, но главно тие биле во подрачјето на белетристиката и поезијата и немале некаква нагласена книжевна вредност. Главно, неговото драмско творештво почнало да усвојува јавен книжевен легитимитет со заживувањето на кружокот *Македонски зговор*, преку чија активност се изведувале нивните сценски реализации. Во оваа прва глобална периодизација треба да се раслојат три потпериоди, за да може попрецизно да се проследува творечкиот и идеен развој на писателот.

Во творечкиот потпериод 1897 – 1900 година, неговите пиеси имале содржини главно од селскиот бит на Македонецот под турското ропство, со тенденција да се подигне моралниот дух на народот во борбата за слобода и заштита на основниот човечки живот. Тогаш ги напишал следниве драмски сцени: *Дрвариите*, *Во меанаџија*, *Мајстори*, *Македонска емиграција* (во чија содржина, како четврти чин, подоцна го додал текстот *Сцена од македонскиот револуционерен живот*, напишан за време на учителствувањето во с. Могила - Битолско во 1898 година), расказот *Азбиш* (Башибозуци) кој доживеал и драматуршка обработка во 1897 година.

Од 1900 до 1905 година настапил позрелиот творечки период, времето кога настанала *Македонска крвава свадба* со која авторот доживеал широка книжевна и театарска афирмација. Истовремено ова драмско дело

претставува и творечкиот врв на неговите креативни дострели. Станува збор за најсложеното и естетски најимпресивното негово дело, напишано во 5 чинови, 8 слики, бројни епизоди и со богата галерија од 25 до 30 носечки ликови. Драмата има историско-документаристички инспиративен патос, во чија сижетна основа е употребена новинарска дописка од весникот *Реформи* (II, 26, 10 август 1900) за насилничката судбина на една девојка. Во истата доаѓа до израз хомогеноста на структурата градена со битово-реалистични и социјално-историски импликации. Нејзиното настанување исто така имало политички побуди, а пред сè иницијативата доаѓала од Врховниот македонски комитет на Борис Сарафов за потребата понепосредно да се претставува тешката положба на македонскиот народ во поробената тиранија. На првата изведба биле присутни и дел од македонските револуционерни дејци, како на пример Борис Сарафов, Ѓорче Петров, Иван Гарванов, и други. Драмата доживувала бројни сценски реализации низ цела Бугарија, Србија и Македонија. Со нејзината изведба се поврзува и формирањето на драмската труппа *Скрб и утџеха*. Инспириран од успехот на *Македонска крвава свадба*, во овој творечки потпериод Чернодрински напишал уште неколку драмски творби: *Од гледишта си ѝајиме*, *Робот и аџата*, *Зло за зло* (обработена верзија на *Дрварите*), оперетката во стихови *Срешиџа*, и други. Драмата *Македонска крвава свадба* истата година била и отпечатена во посебна книга, а доживеала уште две нови изданија (1907 и 1928). Исто така излегла од печат и пиесата *Мајсџори* во *Авџиономна Македонија* (I, бр.1 од 5 јули 1903 до бр. 21ж од истата година). Инспирацијата на мелодрамата *Срешиџа* била директно од македонскиот фолклор, а авторот своерачно му ја посветил „на апостолот на слободата Гоце Делчев - од неговиот соработник и идеен другар Војдан Чернодрински“, една година по неговата смрт. Во своите истражувања Блаже Ристовски евидентира две блиски варијанти на народни песни што се совпаѓаат со содржината на мелодрамата. Тоа се песните *Мори јој ле Недо, бела Недо* од Белица, Разлошко и *Неда и буљукбаша* од Малешевско (сп. Македонски фолклор, бр.9-10, Скопје 1972, стр.215-229). Воислав Илиќ ја определува

оваа драма како лирско-романтичен спев произнесен во химнична експресија. Истата доживеала три творечки верзии.

Во постилинденскиот потпериод (1905-1910/12) Чернодрински се нашол пред нови програмско-творечки дилеми. Поразот на Илинденското востание го направила бесцелен творечкиот ангажман повторно да се насочува кон повикување на востание, на давање жртви и пролевање крв за ослободување. Затоа во состојба на разочарување настапило извесно затишје во неговиот творечки ангажман. Повторно бил политички ангажиран како секретар во Советот на здруженијата на македонските братства во Бугарија, којшто требало да води помирувачка политика меѓу сè повеќе конфронтираните фракциски ориентации. Овој политички сојуз бил лесно уништен од сè побројните меѓусебни физички ликвидации. Но, во 1905 година Чернодрински веќе го држел во своите раце напишаниот од претходната година *Сџаџуџи на македонскиот џеџџар*, со програмите и задачите повторно да заживее драмската дејност. Во тоа време, тој почнал да го пишува текстот на драмата *Духови на слободата*, чијашто содржина била инспирирана од непосредната предилинденска револуционерна состојба. Оваа драма стекнала попрецизен третман со тематиката за Илинденското востание откако во нејзината структура бил додаден и текстот на пиесата *Крушевскиот востание*. Според истражувањата на Воислав Илиќ, едночинките *На Нова година* и *На реката* настанале токму во овој потпериод од творештвото на Чернодрински. Во македонската книжевна историографија вообичаено беше овие две пиеси да се датираат од периодот по Првата светска војна, во 1921 година. Меѓутоа, Илиќ наведува дека во 1921/22 година истите тие биле преработени и преименувани со називите: *Севда (На Нова година)* и *Лешикари (На реката)*. Тие го сочинуваат „младешкиот циклус“ на неговите драми. Нивните содржини обработуваат сцени од обичаите, секојдневието и љубовните егзалтации на народот. Во тој период Чернодрински гостувал со својот театар низ Македонија: Солун, Скопје, Битола.

Додека првиот творечки период на Чернодрински бил поинтензивен и континуирано поактивен во полето на драмската уметност, во вториот (1910/12-1951) интензитетот се стишил, но творечката концентрација станала позрела. Воените прилики што ја зафатиле Македонија и Балканот

со двете Балкански војни и со Првата светска војна биле причината творечката активност да ја изгуби примарната актуелност. Чернодрински бил мобилизиран како војник на бугарската армија во сите воени премрежија и таму не напишал ниту еден драмски текст, иако повремено раководел со воениот театар за време на Првата светска војна во с. Коларево на планината Беласица. Единствено тогаш им се препуштил на поетските изблици, кога и настанал циклусот *Војнички ѝесни*. По потпишаниот Нејски мировен договор во 1919 година, македонското прашање повторно станало актуелно и се раслојувало меѓу потесните интереси на соседите и меѓу глобалните стратешки интереси на големите сили. Во ваквиот неизвесен политички вриеж Чернодрински се заложувал за идејата Македонија да стекне полна автономија под заштита на големите сили. Исто така ја поддржувал настојбата да се организира „трајна и цврста организација на Македонците каде и да се наоѓаат“. Овие историско-политички настани, како и претходните во кои активно учествувал, во 1922 година тој ги коментирал и ги опишал во ракописниот текст *Мисли за минатото на македонската револуционерна организација* (Види: Собрани дела, кн.4, Скопје 1976, стр.62-68). Заживеал неоврховизмот меѓу македонската емиграција и зачестиле физичките ликвидации на истакнатите дејци. Сè до Втората светска војна овој контроверзен чин го поттикнувал Ванчо Михајлов. За да се подигне духот на македонската емиграција, чијшто број нагло се зголемил со договорот меѓу Бугарија и Грција за „доброволно“ раселување на Македонците од Егејска Македонија, кон крајот на 1922 година формирал нов Македонски драмски театар *Илинден*. Воените искуства влијаеле врз него меѓу 1922 и 1939 година да ги напише драмските текстови со историска тематика. Првата е *Слав Драгоша*, чија содржина е посветена на цар Самоил и на битката кај Беласица со византискиот император Василиј II. По неа следела трагедијата *Цар Пир*, со мотив од битот и животот на Албанците и на нивните цареви. Драмата *Бурише крај Вардар* се однесувала на животот на Македонците под српското управување и нивните борби за слобода, јазик и народност. Сите овие драми веќе не биле напишани на македонски јазик, зашто по толку децении живеење во Бугарија (од својата 15-годишна

возраст), мајчиниот јазик на писателот почнал да му се отуѓува. Дури и последните години од неговиот живот биле поврзани со своевидната драма на неговиот творечки интерес. На 21 ноември 1950 година неговите пријатели се погрижиле да го прослават полувековниот јубилеј на драмата *Македонска крвава свадба*. Мошне возбуден од честа и од сеќавањата Чернодрински уште истата вечер добил слаб срцев удар. По неполни два месеца, на 8 јануари 1951 година добил уште еден срцев удар, па како што забележува проучувачот на неговото дело Воислав Илиќ „конечно се спуштила завесата на неговото творештво,,.

По добиената ретроспективна слика за развојот на драмското творештво на овој исклучителен автор ќе ги потцртаме и основните карактеристики на неговото творештво, што јасно ќе го одбележат местото на вредносните резултати во стандардизираниот критериум на македонската книжевна историја. Во драмските творечки процеси се проектирале релациите на народните, фолклорните и борбените реалистички варијанти. Соочувањата со раздвижените политички и воени противречности на фронтот за македонското опстојување и обидите за обезличување и асимилации, станале крајно ангажирани фактори во книжевното произнесување да се поддржува на прв план народниот реализам и истиот естетски да се издигнува во своевидна автентична типологизација. Со ваквиот карактер на оваа творечка партиципација се определува и дел од посебноста на македонската книжевна историја во тој развоен период и истата ја разграничува својата национална парцела во однос на другите соседни национални книжевни истории. Ако во тој период историските воено-политички случувања не овозможија услови да се создаде македонска држава, во која ќе се издигнаа соодветни институции за јасно да ја профилираат националната културна самосвојност, тогаш осознаените духовни пориви на истакнатите македонски дејци и творци (каков што впрочем бил и Војдан Чернодрински) градеа сопствен национален храм, во којшто се илуминирале творечките вредности со строго втемелени самосвојни дела. Делото на Чернодрински се создавало во дослухот на револуционерните и на националните потреби за опстојувањето на македонскиот бит на политички зовриениот Балкан, а како такво на писателот му резервира една од централните парцели на македонскиот национален културно-историски хоризонт. Исто така, драмското творештво

на Чернодрински се сообразило и со естетските проблесоци на веќе задоцнетиот преродбенски романтизам. Во случајот преку тој естетски израз се апсорбирале чувствата за револуционерните, битово-социјалните и историските противречности на националното осознавање. меките и суптилни струи ќе се трансформираат заедно со фолклорната колоритност и со елегичните проекции што ја сликале тешката човечка судбина.

Меѓу првичните книжевни претставувања Чернодрински пишуval и кратки прозни творби. Единствено сведоштво за постоењето на ваков жанр во неговиот творечки корпус е сочуваниот расказ *Азбиин* (со поднаслов *Башибозуци*). Во неговата содржина на најпластичен начин се интегрираат пејзажните описи на неговиот роден крај со актуелната историска сооченост на Морејско-турската војна од 1897 година, што се водела пред сè на теренот на Македонија. Расказот има документаристички и биографски трансформиран творечки патос, во кој сугестивно се слика рустикалниот пејзаж на родното Селце-Жупа и се предава односот на турските воени доброволци - азбиите (башибозуци), кои оделе по селата пљачкосувајќи и убивајќи пред себе сè на што ќе наишле. Во еден фрагмент авторот прави поистоветување на фамилијарната судбина да емигрираат од родниот крај, кога ја претставува сцената на едно свештеничко семејство како давало отпор на азбиите и било принудено да се исели. Овој прозен пасаж му послужил на Чернодрински како почеток да го реализира текстот на *Родословието* (Дебарски глас, П, бр.45-49, 1910). Содржината на расказот избобилува со дијалоски склопови и разговорна стилска апаратура, при што истиот бил прилагоден и за сценско претставување. Ни се чини дека најрелевантната оценка за овој прозен текст ја дава Воислав Илиќ, кога за истиот ќе запише: „И да останал кај расказот како жанр, Војдан би достигнал доста високо творечко ниво. Очигледно е дека тука талентот сигурно го повикувал, а тој не го искористил“ (Види: *Лице и маска*, Скопје 1988, стр.32).

Во книжевната историја, кога се проследува делото на Војдан Чернодрински, се посветува мошне мал простор за неговото поетско дело. Неговите стихови се проткајувале во самиот почеток од творечкиот ангажман и истите се негувале сè до смртта. Сочувани се две ракописни тетратки *Стихови (Песни)* и *Ситремежи, тиглила и коинежи*. Во нив авторот

ги собрал поуспешните свои поетски изливи, и тоа од целиот свој активен творечки период (1895-1950 година). Прв овие песни ги претстави на научната јавност Воислав Илиќ во една своја статија (Види: Годишњак Филозофског факултета у Новом саду, књ.УШ, 1964, стр.390-394), а подоцна кон нив се осврна и во монографијата *Лице и маска* (Скопје 1988, стр.715-721). По него кон нив се осврна и Александар Алексиев, изложувајќи научен реферат на 6-тите Рацинови средби во 1969 година (Види: Зборник од Симпозиумот, Титов Велес 1969). Истиот текст беше преиздаден и во монографијата *Основнотолжници на македонската драмска литература* (Скопје 1976, стр. 129-143). Во својата Панорама на македонската поезија во XIX век (Види: *Зборник и нејокојни*, Скопје 1993, стр. 349-352 и стр.384) Гане Тодоровски застапи шест песни од споменатите ракописни збирки, а за истите во забелешката наведува дека се чуваат во Архивот на МАНУ во Скопје. Овие стихови на Чернодрински претставуваат своевиден интимен дневник на сопствените духовни видувања и на богатите животни доживувања. Секако кон нив треба да се приопштува и мелодрамата *Среќа*, која е напишана во стихови и се надоврзува на неговото поетско искуство и на искуствата од народната поезија. Откако попрадлабочено ќе се проучи поезијата на Чернодрински, тогаш истата не ќе може да се игнорира и при историскиот преглед на македонската поезија од крајот на XIX и првата половина на XX век.

Во македонската книжевна историја творештвото на Војдан Чернодрински се појавило како осведочен легитимитет за градење последователен творечки континуитет. Тоа се надоврзувало на претходните искуства од книжевната традиција одвивана во втората половина на XIX век, кога биле присутни преродбенските ангажмани за собирање народни умотворби, за естетското потврдување на поетските, прозните и автобиографски произнесувања, секогаш пропратени со традицијата на дидактичките духовни регламентации. Од денешна современа дистанца творештвото на Чернодрински треба да се набљудува како заокружен книжевен процес, што подлабоко проникнал во традицијата на македонското културно и духовно опстојување. Книжевните дела на Чернодрински извршило огромно влијание и за остварување на други македонски творечки дострели, а особено во жанрот на драмата. Последователно со свои драмски

ВОЈДАН ПОП-ГЕОРГИЕВ ЧЕРНОДРИНСКИ: ЖИВОТ И ДЕЛО
Зборник на трудови, Институт за македонска литература, Скопје,
Дом на културата, Струга 2001

текстови се пројавиле Димитар Хаџи-Динев, Матеј Христов, Марко Цепенков, Никола Киров Мајски, Димитар Молеров, Никола Дренков, Славчо Нешков, Павле Аџикимов, па сè до Васил Иљоски и Антон Панов. Во однос на сите нив Чернодрински си профилирал стартна позиција во прегледот на македонската книжевна историја.